

**ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY
KOMPETENSIYALARINI MODULLI YONDASHUV ASOSIDA
RIVOJLANTIRISH METODIKASI**

Pardayeva Gulbahor Jalg`ashovna

TerDPI Boshlang'ich ta'lim kafedrası o`qituvchisi

Zaripova Maftuna Zokir

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini modulli yondashuv asosida rivojlantirish metodikasining ta'lim jarayonida o'quvchilarning nutqiy faoliyatini samarali tashkil etishga qaratilgan yondashuv ekanligi, metodika: o'quvchilarga o'qish, yozish, tinglash, gapirish va tushunish kabi nutqiy ko'nikmalarni modullar orqali bosqichma-bosqich o'rgatishni ta'minlashlari haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar : kompetensiya, nutqiy kompetensiya , modulli yondashuv, ta'lim metodikasi , o'quvchi faoliyati, o'qish va yozish, gapirish va tinglash, interaktiv metodlar , differensial yondashuv , kompetensiyalarni rivojlantirish.

"Ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini modulli yondashuv asosida rivojlantirish metodikasi" - bu o'quvchilarning ona tili bo'yicha nutqiy ko'nikmalarini (o'qish, yozish, tinglash, gapirish va tushunish) samarali rivojlantirishga qaratilgan ta'lim metodikasi.

Modulli yondashuv metodikasi o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishni bir necha bosqichga ajratadi, har bir modulda ma'lum bir mavzu yoki ko'nikma bo'yicha chuqur bilim beriladi. Bunday yondashuv, o'quvchilarning o'zlashtirgan materialni bosqichma-bosqich ko'rib chiqib, mustahkamlashga yordam beradi. Modulning har biri o'quvchilarning nutqiy faoliyatini faollashtiruvchi vazifalar va mashqlarni o'z ichiga oladi.

Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun quyidagi metodik tavsiyalarni ko'rib chiqish mumkin:

1. Modul tuzish: Har bir modulni ma'lum bir nutqiy ko'nikma yoki mavzuga qaratilgan holda tashkil etish. Masalan, birinchi modul o'qish va tushunishni rivojlantirishga, ikkinchisi esa yozish va gapirishga yo'naltirilgan bo'lishi mumkin.
2. Faollashtiruvchi usullar: O'quvchilarning fikrlash, eslab qolish va nutqiy faoliyatni rivojlantirish uchun interaktiv usullar, guruh ishlari, rolli o'yinlar, diskussiyalar va boshqa faoliyatlarni qo'llash.

3. Differensial yondashuv: O'quvchilarning nutqiy imkoniyatlarini hisobga olib, darajalarga bo'lingan mashqlar va topshiriqlarni taklif etish. Bu, o'quvchilarning har biri uchun o'ziga xos darajada o'quv materiallarini taqdim etishga imkon beradi.

4. O'z-o'zini baholash va o'zgarishlarni tahlil qilish: O'quvchilarga o'zlarining nutqiy faoliyatlarini baholash imkoniyatini berish, bu orqali o'zgarishlarni kuzatish va rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash.

5. Boshqa fanlar bilan integratsiya: Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda boshqa fanlar, masalan, adabiyot, tarix yoki san'at darslarini integratsiya qilib, o'quvchilarning kengaytirilgan bilimlarini rivojlantirish.

Bunday metodika o'quvchilarni faollashtirib, ular orasida jamoaviy ish, o'z fikrini ifodalash va boshqalarning fikrini tinglash kabi muhim kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Ona tili o'qitish metodikasi taraqqiyoti hamda bu fanning sifat va samaradorligini oshirish asosiy maqsad qilib belgilangan. O'qituvchi ona tili mashg'ulotlarida o'quvchilarning ilmiy salohiyatini o'stirish bilan birga mustaqil fikrlash, ijodiy tafakkur qilish, kreativ yondashish ko'nikmalarini rivojlantirishi zarur. Shu bois mavzuga oid mashqlar va topshiriqlarni o'quvchilarning o'zlari mustaqil bajarishini nazorat qilish va matnlar mazmunidan anglashiladigan asosiy mohiyatni qay darajada tushunib olganligini nazorat qilish hamda ilmiy va badiiy tafakkur va idrok qilish ko'nikmalarini tekshirish muhim o'rin egallaydi. Zero, "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz"1,- deb e'tirof qilinishi ona tili o'qitish metodikasi oldiga tashabbuskor, izlanuvchan, intiluvchan va raqobatbardosh bilim egalarini tarbiyalash kabi dolzarb vazifani qo'yadi. Shunga ko'ra ona tili darslarida o'quvchilarning yuqori darajada bilimni oshirish asnosida nutqiy ko'nikmalari rivojlantirish zarur. O'quvchilarda ilmiy tafakkur potensialining o'sishi, kasbiy kompetentlikning faollashuvi, izlanuvchan, yangilikka intilgan, harakatchan, tashabbuskor, o'zining professional maqsadlarini aniq angelaydigan, yetuk, barkamol shaxs bo'lib yetishishiga ijobiy, samarali ta'sir ko'rsatadi. Rivojlangan mamlakatlarning ilg or o'qitish uslublari ommalashmoqda. Ona tili ta'limi har bir millatning taraqqiyot darajasini belgilab beruvchi muhim omildir, agar barcha sohada ilmiy renessansni amalga oshirmoqchi bo'lsak, buni ona tili talimini takomillashtirishdan boshlash kerak.

O'quvchilarda til qurilishiga oid o'zlashtiriladigan amaliy bilimlarni (fonetika (orfoepiya), leksika, so'z tarkibi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) malaka talablarini

rivojlantirish va takomillashtirishda esa ona tili o'qituvchisining o'rni beqiyosdir. Bu xususida psixolog olim E.G'oziyev shunday deydi: "O'smirning to'g'ri mantiqiy fikrlashini rivojlantirish borasida ona tili va adabiyot o'qituvchisining roli juda muhimdir. U hamma vaqt o'quvchilarni to'g'ri jumla tuzishga, ravon mulohaza qilishga, fikr yuritishga, yozish o'rgatib boradi". Demak, nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida ona tili o'qituvchisi kontekstli o'qitish va zamonaviy yondashuvlar asosida o'quvchilarga mazmunan va grammatik jihatdan to'g'ri jumla tuzishni, mustaqil fikr yuritishni hamda o'z fikr-mulohazalarini og'zaki hamda yozma bayon qilishda olingan bilimlarni amalda qo'llay olishni o'rgatib boradi. Ona tili nafaqat barcha fanlarni o'zlashtirishda, balki umuman, jamiyatda insonlarning o'zaro munosabatga kirishishida - muloqotning shakllanishida ham ahamiyatlidir. Ona tili darslarida milliy til -ona tilini o'qitishda har bir sinfda o'quvchilar egallashi ko'zda tutilgan nutqiy faoliyatning asosiy to'rt lisoniy ko'nikmasini, ya'ni nutqni tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish amallari bo'yicha talab etiladigan malaka va ko'nikmalar me'yori rivojlantirilib boriladi.

Umumta'lim maktablarida ona tili, o'zbek tili bo'yicha amalda bolgan dasturlarning mazmuni va asosiy yo'nalishlari 1950- yillarning o'rtalarida shakllangan bo'lib, shundan beri ular ayrim o'zgarishlar, to'ldirishlar bilan bugunga qadar kun tartibidan tushgani yo'q. Shu asosda darsliklar yaratildi, ular takror-takror davr sinovidan o'tdi. Bir tomondan qaraganda bu boradagi ishlar takomillashib, mukammallashib borganga o'xshab ko'rinadi. Biroq ijtimoiy hayotimizda keyingi chorak asrdan ko'proq o'tgan vaqt mobaynida siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy, ma'rifiy jihatdan keskin o'zgarishlar ro'y berdi; milliy dunyoqarashimizda, shu bilan bog'liq shaxs tarbiyasiga munosabat masalasida yangilanishlar kuzatildi; mustaqillik mafkurasi jamiyatning har bir a'zosi, har bir sohasi, har bir ko'rinishi oldiga yangicha talablarni qo'ydi. Jamiyatimizda ulkan o'zgarishlar ro'y berdi va ro'y bermoqda. Shunday o'zgarishlar sirasida o'zbek tilshunosligi va uning tadriji bilan bog'liq yangilanishlar ham yaqqol ko'zga tashlanadi. Jumladan, o'zbek tilshunosligida tilni umumiylik, mohiyat, imkoniyat, sabab xarakteridagi tizim; nutqni esa alohidalik, hodisa, voqelik, oqibat sifatida o'rganuvchi substantsial tilshunoslik yo'nalishi shakllandi, rivojlandi, ulkan yutuqlarni qo'lga kiritdi. Biroq bu yangilanishlarning barchasi ta'lim tizimi bosqichlarida saralanib, birdek qabul qilingani yo'q. Jumladan, o'zbek substantsial tilshunosligining yuzaga kelishi uchun poydevor vazifasini o'tagan an'anaviy tilshunoslik yutuqlari oliy ta'lim dastur-u darsliklarida ham, o'rta maxsus ta'lim tizimida ham, maktab programmasida ham yangi yo'nalish yutuqlari bilan qorishib ketdi. Bir-birini rad etuvchi nazariy bilimlar maktab darsliklarida ko'plab uchrashi ham achinarli holdir. Atrofimizga nazar tashlasak, ilgor davlatlarning ko'pida ona

tilidan talim mazmuni tubdan yangilandi. "Talim mazmuni sirasida o'quvchilarga taqdim etilayotgan bilimlar ularning ijtimoiy ehtiyojlarini qondira olishi, ularni ijodkorlikka, bunyodkorlikka undashi lozim" 7 ligi belgilandi.

Ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalari ham rivojlantirilib boriladi. Hozirgi shiddat bilan rivojlanayotgan axborot asrida til o'qitish tizimida ham zamonaviy yondashuvlar, interfaol metodlar va zamonaviy didaktik vositalardan foydalangan holda o'quvchilarda tinglash, so'zlash, o'qish va yozish nutqiy ko'nikmalarni kompleks rivojlantirish bugungi davr talabidir. Shu nuqtayi nazardan amaliyotda o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan. Ona tili darslarida qo'llaniladigan ta'lim metodlari va didaktik vositalar tizimi quyidagicha mazmunga ega bo'lishi tavsiya etiladi:

- o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga oid berilgan nazariy ma'lumotlar;
- o'quvchilarning o'qib tushunish ko'nikma va malakalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar tizimi;
- o'quvchilarning tinglab tushunish ko'nikma va malakalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar tizimi;
- o'quvchilarning so'zlash ko'nikma va malakalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar tizimi;
- o'quvchilarning yozish ko'nikma va malakalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar tizimi;
- o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda matn va matn ustida ishlashga oid mashq va topshiriqlar tizimi;
- o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda rasmi mashq va topshiriqlar tizim

Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish: Maqsad, o'quvchilarning o'qish, yozish, gapirish, tinglash va tushunish kabi nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Bu kompetensiyalarni bir nechta bosqichda, modul shaklida o'rgatish usuli ta'lim jarayonini samarali qiladi.

Modulli yondashuv: O'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini modullar orqali o'rgatish, har bir modulda ma'lum bir kompetensiyani rivojlantirishga e'tibor qaratadi. Bu yondashuv orqali o'quvchilar bosqichma-bosqich yuksalish imkoniyatiga ega bo'ladi. Interaktiv metodlar: O'quvchilarni faol ishtirok etishga undash uchun interaktiv metodlar, guruh ishlari, diskussiyalar va boshqa usullar qo'llaniladi. Bu usullar o'quvchilarning o'z fikrlarini ifodalash va boshqalar bilan samarali muloqot qilish imkoniyatini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, "Ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini modulli yondashuv asosida rivojlantirish metodikasi" mavzusi o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini tizimli va bosqichma-bosqich rivojlantirishni ko'zda tutadi. Modulli yondashuvda, har bir modul o'quvchilarga turli nutqiy faoliyatlarni (tinglash, gapirish, o'qish, yozish) rivojlantirish uchun alohida maqsad va vazifalar qo'yiladi. Metodika o'qituvchiga o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muayyan reja asosida ishlash imkonini beradi, shu bilan birga o'quvchilarni turli sharoitlarda va turli vazifalar orqali samarali nutqiy faollikka tayyorlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh. M. Mirziyoyev „ Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent 2016-yil . 14-bet
2. Shabbazova D.R., Ona tili o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma -T.: METHODIST NASHRYOTI, 2023
3. Мухтарова, Л. А. (2017). BOSHLANG'ICH SINFLARDA RIVOJLANTIRUVCHI
4. TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI. Апробация, (2),93-94. 12. Gulbahor Pardayeva. (2023). THE IMPORTANCE OF STEAM TECHNOLOGY AND ITS USE IN TEACHING NATURAL SCIENCES. Academia Repository, 4(10), 1823.
5. Davlatovna N. R. Indikatorlar asosida boshlang 'ich sinf o 'quvchilari faoliyatini diagnostika qilishning o 'ziga xosligi //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1A. – C. 51-55.